

Sprawa C-420/20

**Streszczenie wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym
złożonego zgodnie z art. 98 § 1 regulaminu postępowania przed Trybunałem**

Data wpływu:

9 września 2020 r.

Oznaczenie sądu odsyłającego:

Sofijski rajonen syd (Bułgaria)

**Data wydania postanowienia o wystąpieniu z wnioskiem o wydanie
orzeczenia w trybie prejudycjalnym:**

7 sierpnia 2020 r.

Oskarżony w postępowaniu karnym:

HN

Przedmiot postępowania głównego

Postępowanie karne przeciwko obywatelowi państwa trzeciego, który nie może jednak osobiście uczestniczyć w tym wytoczonym przeciwko niemu procesie, ponieważ organy bułgarskie wydały go do państwa pochodzenia i nałożyły na niego środek w postaci „zakazu wjazdu i pobytu w Republice Bułgarii”.

**Przedmiot i podstawa prawna wniosku o wydanie orzeczenia w trybie
prejudycjalnym**

Wykładnia prawa Unii; art. 267 akapit drugi TFUE

Pytania prejudycjalne

1. Czy dopuszczalne jest ograniczenie przewidzianego w art. 8 ust. 1 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym (Dz.U. 2016, L 65/1, z dnia 11.3.2016 R.) prawa oskarżonych do obecności na rozprawie, na mocy krajowego uregulowania umożliwiającego orzeczenie w trybie administracyjnym

zakazu wjazdu i pobytu – dotyczącego cudzoziemców, którzy mają status procesowy oskarżonego – do państwa prowadzącego postępowanie karne?

2. Na wypadek udzielenia odpowiedzi twierdzącej na pytanie pierwsze, czy spełnione będą określone w art. 8 ust. 2 lit. a) lub b) dyrektywy 2016/343 przesłanki przeprowadzenia rozprawy pod nieobecność oskarżonego będącego cudzoziemcem, gdy ten oskarżony zostanie prawidłowo powiadomiony o sprawie i konsekwencjach jego niestawiennictwa, a także jest reprezentowany przez umocowanego do obrony adwokata wybranego przez niego lub wyznaczonego z urzędu, lecz jego osobistej obecności stoi na przeszkodzie ustanowiony w trybie administracyjnym zakaz wjazdu i pobytu w państwie prowadzącym postępowanie karne?

3. Czy dopuszczalne jest przekształcenie określonego w art. 8 ust. 1 dyrektywy 2016/343 prawa oskarżonego do obecności na rozprawie, na mocy krajowego uregulowania, w jego obowiązek procesowy – czy w ten sposób państwa członkowskie zapewniają wyższy poziom ochrony w rozumieniu motywu 48, czy też takie stanowisko jest niezgodne z motywem 35 tej dyrektywy, w którym przewidziano, że prawo oskarżonego do obecności na rozprawie nie jest prawem bezwzględnym i możliwe jest zrzeczenie się tego prawa?

4. Czy dopuszczalne jest uprzednie zrzeczenie się określonego w art. 8 ust. 1 dyrektywy 2016/343 prawa oskarżonego do obecności na rozprawie, wyrażone jednoznacznie w toku postępowania przygotowawczego, jeśli powiadomiono go o konsekwencjach niestawiennictwa?

Przepisy i orzecznictwo Unii Europejskiej

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym (Dz.U. 2016, L 65, s. 1): motywy 35 i 48, art. 8 ust. 1 i 2.

Przepisy prawa krajowego

Nakazatelen kodeks (kodeks karny, zwany dalej „NK”)

Artykuł 93 pkt 7:

»zbrodnia« oznacza przestępstwo, które jest zagrożone na mocy prawa karą pozbawienia wolności powyżej pięciu lat, dożywotniego pozbawienia wolności lub dożywotniego pozbawienia wolności bez możliwości zamiany kary”.

Artykuł 308 ust. 1 i 2:

„(1) Kto sporządza nieprawdziwy dokument urzędowy lub przerabia treść dokumentu urzędowego w celu jego wykorzystania, podlega karze pozbawienia wolności do trzech lat za fałszowanie dokumentu.

(2) Gdy przedmiotem czynu określonego w ust. 1 [...] są bułgarskie lub zagraniczne dokumenty tożsamości [...], karą jest pozbawienie wolności do ośmiu lat”.

Artykuł 316:

„Karę określoną w poprzedzających przepisach niniejszego rozdziału wymierza się również osobie, która umyślnie skorzystała z nieprawdziwego lub przerobionego dokumentu, [...] jeżeli nie może ona zostać pociągnięta do odpowiedzialności karnej wyłącznie za sporządzenie dokumentu”.

Nakazatelno-procesualen kodeks (kodeks postępowania karnego, zwany dalej „NPK”)

Artykuł 247b ust. 1:

„Na podstawie zarządzenia sędziego sprawozdawcy oskarżonemu doręcza się odpis aktu oskarżenia. Przy doręczeniu aktu oskarżenia oskarżonego powiadamia się o wyznaczeniu rozprawy wstępnej i o kwestiach, o których mowa w art. 248 ust. 1, o przysługującym mu prawie do stawienia się z obrońcą, o możliwości wyznaczenia mu obrońcy w przypadkach, o których mowa w art. 94 ust. 1, a także o możliwości rozpatrzenia sprawy i wydania orzeczenia pod jego nieobecność, gdy spełnione są warunki określone w art. 269”.

Artykuł 248 ust. 1:

„Na rozprawie wstępnej rozpatrywane są następujące kwestie:

1. czy sprawa podlega właściwości sądu;
2. czy istnieje podstawa do umorzenia lub zawieszenia postępowania karnego;
3. czy w postępowaniu przygotowawczym dopuszczono się możliwego do usunięcia istotnego naruszenia reguł proceduralnych, którego skutkiem jest ograniczenie uprawnień procesowych oskarżonego, pokrzywdzonego lub ich następców prawnych;

[...]”.

Artykuł 269 ust. 1 i 3:

„(1) W sprawach, w których oskarżono oskarżonego o popełnienie zbrodni, obecność oskarżonego na rozprawie jest obowiązkowa.

[...]

(3) Gdy nie stoi to na przeszkodzie ustaleniu prawdy materialnej, sprawa może zostać rozpatrzona pod nieobecność oskarżonego, jeżeli:

[...]

4. przebywa on poza granicami Republiki Bułgarii, oraz:

- a) miejsce jego zamieszkania nie jest znane;
- b) nie może on zostać wezwany z innych przyczyn;
- c) został należycie wezwany i nie wskazał ważnych powodów niestawiennictwa”.

Zakon za czuzdencite w Republika Bułgarija (ustawa o cudzoziemcach w Republice Bułgarii, zwana dalej „ZCRB”)

Artykuł 10:

„(1) Odmawia się wydania wizy lub wjazdu cudzoziemca do kraju, jeżeli:

[...]

7. usiłował on wjechać do kraju lub przejechać przez kraj, posługując się nieprawdziwymi lub przerobionymi dokumentami lub wizą lub zezwoleniem na pobyt;

[...]

pkt 22. istnieją wskazówki, że celem jego wjazdu jest wykorzystanie kraju jako punktu tranzytowego w celu migracji do państwa trzeciego.

[...]

(2) W przypadkach określonych w ust. 1 można wydać wizę lub zezwolenie na wjazd na terytorium Republiki Bułgarii ze względów humanitarnych lub jeżeli wymaga tego interes państwa lub wykonanie zobowiązań międzynarodowych”.

Artykuł 41:

„Wydalenie jest wymagane, gdy:

[...]

5. ustalono, że cudzoziemiec wjechał przez granicę państwa zgodnie z prawem, lecz usiłuje je opuścić nie w określonych w tym celu miejscach lub posługując się nieprawdziwym lub przerobionym paszportem lub zastępującym paszport dokumentem podróży”.

Artykuł 42h:

„(1) Zakaz wjazdu i pobytu na terytorium państw członkowskich Unii Europejskiej orzeka się, gdy:

1. spełnione są warunki określone w art. 10 ust. 1;

[...]

(4) Zakaz wjazdu może zostać orzeczony jednocześnie z administracyjnym środkiem przymusu, o którym mowa w art. 40 ust. 1 pkt 2 lub w art. 41, jeżeli spełnione są warunki określone w art. 10 ust. 1”.

Zwięzłe przedstawienie okoliczności faktycznych i postępowania głównego

- 1 HN jest obywatelem Republiki Albanii. Nie włada on językiem bułgarskim, a komunikacja z nim odbywa się w języku albańskim za pośrednictwem tłumacza wyznaczonego przez organy sądowe.
- 2 W dniu 11 marca 2020 r. HN został zatrzymany na mocy zarządzenia organu policji na okres do 24 godzin z powodu stwierdzenia w tym samym dniu popełnienia przez niego przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów – usiłowania opuszczenia terytorium Bułgarii poprzez punkt kontroli granicznej w porcie lotniczym w Sofii z użyciem nieprawdziwych urzędowych zagranicznych dokumentów tożsamości.
- 3 W tym samym dniu 11 marca 2020 r. wszczęto karne postępowanie przygotowawcze w związku ze stwierdzeniem popełnienia przestępstwa.
- 4 W dniu 12 marca 2020 r. naczelnik na graniczo policyjsko uprawlenie (naczelnik policyjnego punktu kontroli granicznej w Sofii, zwanego dalej „GPU-Sofia”) wydał nakaz, w którym na podstawie art. 41 pkt 5 i art. 44 ust. 1 ZCRB nałożył na HN administracyjny środek przymusu w postaci „wydalenia do państwa pochodzenia, państwa tranzytu lub państwa trzeciego”. Również w dniu 12 marca 2020 r. naczelnik GPU-Sofia wydał drugi nakaz, w którym na podstawie art. 42h ust. 3 i 4 w związku z art. 10 ust. 1 pkt 7 i 22 oraz art. 44 ust. 1 ZCRB nałożył na HN także administracyjny środek przymusu w postaci „zakazu wjazdu i pobytu w Republice Bułgarii” przez okres pięciu lat – od dnia 12 marca 2020 r. do dnia 11 marca 2025 r. W sprawie brakuje danych dotyczących zaskarżenia tych nakazów w trybie administracyjnym lub sądowym.
- 5 W dniu 23 kwietnia 2020 r. HN został postawiony w stan oskarżenia na mocy postanowienia organu prowadzącego śledztwo w ramach postępowania przygotowawczego ze względu na popełnienie przestępstwa, o którym mowa w art. 316 w związku z art. 308 ust. 1 i 2 NK, a mianowicie chodzi o umyślne posłużenie się nieprawdziwymi urzędowymi zagranicznymi dokumentami w dniu 11 marca 2020 r. – czyli nieprawdziwym greckim paszportem i nieprawdziwym greckim dowodem osobistym – przy czym nie można mu przypisać odpowiedzialności karnej z tytułu samego sporządzenia tych dokumentów.

- 6 W dniu 27 kwietnia 2020 r. HN i wyznaczony z urzędu obrońca zapoznali się z postanowieniem o wezwaniu HN w charakterze oskarżonego, zaś przy udziale tłumacza wyjaśniono mu jego prawa określone w NPK, w tym znaczenie art. 269 NPK dotyczącego przeprowadzenia postępowania zaocznego i jego konsekwencji. Podczas przeprowadzonego w tym samym dniu przesłuchania HN oświadczył, że rozumie wyjaśnione mu prawa i nie chce stawić się na sprawie, ponieważ byłoby to dla niego „związane ze zbędnymi kosztami”, a także że w pełni dowierza wyznaczonemu mu z urzędu obrońcy „na warunkach postępowania zaocznego”.
- 7 W dniu 27 maja 2020 r. przeciwko HN wniesiono akt oskarżenia do Sofijskiego sądu rejonowego (sądu rejonowego w Sofii) dotyczący przestępstwa, o którym mowa w art. 316 w związku z art. 308 ust. 1 i 2 NK, a na podstawie tego aktu oskarżenia wszczęto przed sądem sprawę karną, w ramach której skierowano niniejsze odesłanie prejudycjalne.
- 8 Zarządzeniem z dnia 24 czerwca 2020 r. Sofijski sąd rejonowy zarządził rozpoznanie sprawy na rozprawie wstępnej w dniu 23 lipca 2020 r., a sędzia sprawozdawca nakazał doręczenie HN za pośrednictwem dyrekcji ds. „Migracji” przy Ministerstwie na wytresznite raboti (ministerstwie spraw wewnętrznych, zwanym dalej „MWR”) odpisów tego zarządzenia i aktu oskarżenia, przetłumaczonych na język albański przy uwzględnieniu wymogów określonych w art. 247b ust. 3 NPK. Wskazano również, że obecność oskarżonego na rozprawie jest obowiązkowa zgodnie z art. 269 ust. 1 NPK oraz że sprawa może zostać przeprowadzona zaocznie jedynie w warunkach przewidzianych w art. 269 ust. 3 NPK.
- 9 W dniu 16 lipca 2020 r. sąd ten został poinformowany pismem urzędników dyrekcji ds. „Migracji” przy MWR, że w dniu 16 czerwca 2020 r. HN został zwolniony z ośrodka tymczasowego pobytu cudzoziemców i doprowadzony na granicę Republiki Bułgarii w celu wykonania administracyjnych środków przymusu w postaci „wydalenia do państwa pochodzenia, państwa tranzytu lub państwa trzeciego” oraz „zakazu wjazdu i pobytu w Republice Bułgarii” przez okres pięciu lat. Okoliczność ta stała na przeszkodzie prawidłowemu powiadomieniu oskarżonego o wszczętym przeciwko niemu procesie sądowym.

Zasadnicze argumenty stron w postępowaniu głównym

- 10 Oskarżony HN nie zajął stanowiska, ponieważ został przymusowo wydalony z terytorium Bułgarii, a jego aktualne miejsce zamieszkania nie jest znane organom sądowym.
- 11 Wyznaczony z urzędu obrońca oskarżonego nie przedstawił wyraźnego stanowiska ani nie skorzystał z udzielonego mu terminu na zadanie dodatkowych pytań, które można by ewentualnie załączyć do odesłania prejudycjalnego.

- 12 Na rozprawie w dniu 23 lipca 2020 r. obrońca oświadczył, że HN nie został powiadomiony o wszczęciu postępowania sądowego, w związku z czym sprawa powinna być rozpatrywana w zwykłym trybie pod nieobecność HN.
- 13 Prokurator nie przedstawił wyraźnego stanowiska ani nie skorzystał z udzielonego mu terminu na zadanie dodatkowych pytań, które można by ewentualnie załączyć do odesłania prejudycjalnego.
- 14 Na rozprawie w dniu 23 lipca 2020 r. prokurator oświadczył, że w niniejszym wypadku spełnione są przesłanki wymagane do przeprowadzenia postępowania zaocznego, ponieważ oskarżony znajduje się poza granicami Bułgarii, a jego miejsce zamieszkania nie jest znane.

Zwięzłe przedstawienie uzasadnienia wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym

- 15 Przedmiotem badania w niniejszym postępowaniu jest ewentualny udział oskarżonego HN w popełnieniu przestępstwa, za które miałby on ponieść odpowiedzialność karną, a sąd orzeka co do istoty w przedmiocie winy lub niewinności danej osoby.
- 16 Na wstępie należy jednak wyjaśnić zasadniczą kwestię, czy dopuszczalne jest ograniczenie osobistego udziału oskarżonego w rozprawie na mocy administracyjnego środka przymusu nałożonego przez organy władzy wykonawczej, skutkującego zakazem wjazdu i pobytu tej osoby na terytorium Bułgarii przez dłuższy okres.
- 17 Powyższe wymaga rozstrzygnięcia przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej kwestii, czy dopuszczalne jest ograniczenie określonego w art. 8 ust. 1 dyrektywy 2016/343 prawa oskarżonych do obecności na rozprawie, na mocy uregulowania krajowego umożliwiającego nałożenie w trybie administracyjnym zakazu wjazdu i pobytu – dotyczącego cudzoziemców, którzy mają status procesowy osób oskarżonych – w państwie, w którym toczy się postępowanie karne.
- 18 Przymusowe wydalenie oskarżonego z kraju oraz zakaz wjazdu i pobytu na terytorium Bułgarii uniemożliwiają jego osobisty udział w sprawie, w szczególności w rozprawie wstępnej, po zakończeniu której nie ma on już możliwości przedstawienia swoich zastrzeżeń dotyczących ewentualnego naruszenia jego uprawnień proceduralnych w toku postępowania przygotowawczego. W niniejszej sprawie sąd przeprowadził rozprawę wstępną pomimo nieobecności oskarżonego i sprawa toczy się już na etapie sądowym, ponieważ dopiero na etapie sądowym możliwe jest zgodnie z bułgarskim prawem skierowanie odesłania do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Nic nie stoi jednak na przeszkodzie przeprowadzeniu nowej rozprawy wstępnej w wypadku ewentualnego stawienia się danej osoby.

- 19 Zgodnie z art. 10 ust. 1 pkt 7 ZCRB cudzoziemcowi odmawia się wjazdu na terytorium państwa, jeżeli usiłował on wjechać do kraju lub przejechać przez kraj, posługując się nieprawdziwymi lub przerobionymi dokumentami. Artykuł 10 ust. 2 ZCRB dopuszcza wyjątek ze względów humanitarnych lub jeżeli wymaga tego interes państwa lub wykonanie zobowiązań międzynarodowych.
- 20 Z analizy tych przepisów wynika, że w każdym razie osobisty udział oskarżonego cudzoziemca w toczącym się przeciwko niemu postępowaniu sądowym – jeżeli usiłował on wjechać na terytorium kraju lub przejechać przez to terytorium, posługując się nieprawdziwymi lub przerobionymi dokumentami – jest uzależniony od udzielenia wyraźnego uprzedniego i niepodlegającego kontroli sądowej zezwolenia organów władzy wykonawczej na wjazd na terytorium kraju, w związku z czym w praktyce istnieje szereg przeszkód administracyjnych wywierających wpływ na prawo do rzetelnego procesu sądowego.
- 21 Na wypadek udzielenia odpowiedzi twierdzącej na pytanie pierwsze Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej powinien również wyjaśnić, czy spełnione są przewidziane w art. 8 ust. 2 lit. a) lub b) dyrektywy 2016/343 przesłanki przeprowadzenia rozprawy pod nieobecność oskarżonego będącego cudzoziemcem, jeśli został on należycie poinformowany o sprawie i o konsekwencjach braku jego stawiennictwa, jest on reprezentowany przez umocowanego adwokata wybranego przez niego lub wyznaczonego z urzędu, lecz jego osobiste stawiennictwo jest utrudnione ze względu na nałożony w trybie administracyjnym zakaz wjazdu i pobytu w państwie, w którym toczy się postępowanie karne.
- 22 Odpowiedź udzielona na pytanie drugie wywrze wpływ na sposób, w jaki sąd powinien działać w toku postępowania – czy powinien ustalić miejsce zamieszkania oskarżonego poza krajem zgodnie z mającymi zastosowanie aktami prawa międzynarodowego, powiadamiając go o sprawie i kończąc ją pod jego nieobecność i przy udziale wyznaczonego z urzędu obrońcy, czy też powinien zawiesić postępowanie karne do czasu wygaśnięcia nałożonego w trybie administracyjnym zakazu, tak aby zapewnić pełną realizację prawa do osobistego udziału w sprawie.
- 23 Zgodnie z art. 269 ust. 1 NPK w sprawach, w których zarzuca się popełnienie zbrodni, obecność oskarżonego na rozprawie jest obowiązkowa, a zgodnie z art. 269 ust. 3 w takich przypadkach postępowanie zaoczne jest dopuszczalne jedynie wtedy, gdy nie stanowi to przeszkody dla ustalenia prawdy materialnej. Uregulowanie to wymaga również rozstrzygnięcia przez Trybunał kwestii, czy dopuszczalne jest przekształcenie prawa oskarżonego do obecności na rozprawie, o którym mowa w art. 8 ust. 1 dyrektywy 2016/343, w jego obowiązek procesowy – czy w ten sposób państwa członkowskie zapewniają wyższy poziom ochrony w rozumieniu motywu 48 tej dyrektywy, czy też takie stanowisko jest niezgodne z motywem 35 tej dyrektywy, w którym przewidziano, że prawo oskarżonego do udziału w rozprawie nie jest bezwzględne i że możliwe jest zrzeczenie się tego prawa.

- 24 Odpowiedź na pytanie trzecie jest uwarunkowana zgodnym z prawem przeprowadzeniem postępowania sądowego pod nieobecność oskarżonego, jeżeli nie utrudni to wykrycia prawdy materialnej, gdyby został on prawidłowo poinformowany o sprawie, lecz zrezygnowałby jednoznacznie z przysługującego mu prawa do osobistego uczestnictwa w toczącym się przeciwko niemu procesie sądowym – niezależnie od wydanego w trybie administracyjnym zakazu wjazdu i pobytu na terytorium Bułgarii.
- 25 Jeżeli w odpowiedzi na to pytanie trzecie Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej uzna, że niedopuszczalne jest przekształcenie prawa oskarżonego, o którym mowa w art. 8 ust. 1 dyrektywy 2016/343, w jego obowiązek, należałoby wówczas jeszcze wyjaśnić, czy możliwe jest uprzednie zrzeczenie się tego prawa, wyrażone jednoznacznie w toku postępowania przygotowawczego – jeżeli wyjaśniono oskarżonemu, jakie są konsekwencje jego niestawiennictwa.
- 26 Z protokołu przesłuchania HN w toku śledztwa wynika, że w obecności tłumacza i wyznaczonego z urzędu obrońcy wyjaśniono mu prawa przyznane na podstawie NPK, w tym art. 269 NPK dotyczący przeprowadzenia postępowania zaocznego i jego skutków. HN oświadczył wyraźnie, że rozumie wyjaśnione mu prawa i że nie chce stawiać się na sprawie, ponieważ byłoby to dla niego „związane ze zbędnymi kosztami”, a także że w pełni dowierza wyznaczonemu mu z urzędu obrońcy „na warunkach postępowania zaocznego”. To zrzeczenie się prawa do obecności nastąpiło jednak przed wniesieniem aktu oskarżenia do sądu, od którego to momentu powstaje prawo do osobistego uczestnictwa w procesie sądowym, w związku z czym powstają uzasadnione wątpliwości, czy to zrzeczenie się prawa wywołało zamierzone skutki prawne.